

НАСУШНА ПОТРЕБА СЕЋАЊА

Ратко Дангубић, *Швајски нотес*, Архипелаг, Београд 2019

Нови роман нашег признатог приповедача, романсијера и афористичара Ратка Дангубића (Љубиње, 1946), насловљен *Швајски нотес*, појавио се крајем претходне године у издању београдског Архипелага. Након пет књига афоризама и исто толико књига прича, аутор заступљен у бројним збиркама и антологијама у земљи и иностранству објавио је и свој седми по реду роман.

Тема овога романа је страдање, судар човека и идеологије, у којем је поражен и без кривице кажњен не само појединац него цела његова породица. Крах грађанства у недоба класне револуције, којом је код нас окончан Други светски рат, описан маестрално у делима Борислава Пекића и Слободана Селенића, и у овом роману је кроз причу, преломну судбину антиидеолошког јунака, представљен на начин свакако вредан читалачке пажње.

Швапски нотес из наслова овога дела има фигуративно, симболично и суштинско значење. Он постоји, превасходно, као изгубљени, тражени и најзад пронађени спис, који мотивише наратора да исприча трагичну причу о страдању свог стрица, које се одразило на живот целе породице. Такође, он постоји и као симбол прошлог времена и промењеног простора. У роману, предатна немачка бележница, нотес са месинганом спиралом, купљена као предмет у комисиону у Вршцу, 1948. године, заостала иза Немаца којих у Банату – било фолксдојчера, било окупаторских војника Вермахта – тада већ више нема, има двојаку улогу. Празнином својих листова, он постаје како простор за списатељски рад некога ко пише о измењеној свакодневици у новој, другој и по много чему другачијој Југославији, тако и круцијални доказ у монтираном процесу који је уследио, а о коме ни белешке опет неће бити сачуване. Напослетку, несачуван у стварности нигде у оригиналу, него само у препису и сећањима која руководе повезивањем делова приче у наслућену целину, швапски нотес, као симболички омот списка и као суштинско паковање за вишеслојну приповест, постаје наслов под којим је обједињена више од века дуга хроника српске грађанске породице и представљено још једно сведочанство о страдању без јасне кривице.

Роман се састоји од четири целине различите дужине, које доносе причу о причи, саму нарацију, њено додатно објашњење и кратак документарни део на крају. Ради склапања породичног миљеа, и стварне историјске личности појављују се у овом роману. Благоје Нешковић приказан је као пријатељ Илије Круља, а завичајни Столац послужио је као повезница ка и у стварности недовољно расветљеном лику и делу Мустафе Голубића, о чијој смрти и сахрани проговара фрагментарно и овај

роман. Мешавина сурове стварности и убедљиве фабуне помаже да овај роман не буде ни симулација историјске стварности, нити њена реконструкција, него убедљиво испричана прича. Попут Милоша Црњанског, не доноси нам Дангубић само сећања својих ликова, него и њихове визиуре света. Унутрашња осећања, спутавана и маскирана, избијају на површину како кроз монологе и речи, тако и кроз метафоре, поступке и живот сам по себи.

Централни део романа је препис поменутог швапског нотеса, белажнице у којој је младић Миладин Круљ, тек уписани будући бруцош Академије лепих уметности у Београду, записао своје импресије са пута у Вршац у време првомајских празника 1948. године, односно изнео, алегорички а некад и готово отворено, своје ставове о новом добу које је наступило и његовим револуционарним ствараоцима на делу. Миладин у својим квазидневничким записима „доследно приказује излет, у кривом огледалу”, наизглед описујући детаљно време проведено са својом сапутницом Видом, али стално, рефренски, понављајући да „револуција тече”. Двоје младих и наизглед заљубљених путују возом, у ритму кретања воза тога времена, и у колориту који такво путовање тада собом носи. Путници у возу скупљени су као у аутобусу породице Крстић у ванвременском класику Душана Ковачевића *Ко њо њамо њева* и опет се тек касније испоставља шта оваква галерија ликова крије иза своје просте појаве. Миладин и Вида срећу различити свет, смештају се у сумњив хотел у граду на граници, а записи о свим овим догађајима говоре нам и много више. Кроз свој, за време настанка дела, сасвим атипичан стил писања, Миладин 1948. чини отклон кроз игре речи, назнаке и симболе, чистећи се како од тада владајуће и једине могуће социјалистичке литературе, тако и стварности која настаје по истим, окованим обрасцима. Наравно, његова младалачка наивност, која није ни слутила да је у једном тоталитарном режиму овакав преступ сасвим довољан да се због њега нетрагом нестане, доводи до трагедије која остаје болна рана свим осталим члановима породице.

Хирург Илија Круљ, Миладинов старији брат, и Роксанда, његова супруга, до краја својих живота преиспитују Миладинов никада нерасветљени случај и нестанак, свесни да праву истину неће сазнати. Стравичан губитак најрођенијег, за који не могу и не смеју да нађу одговорне, супружнике Круљ је предодредио да причу коју у страху од њених незавршених делова не желе да причају у аманет пренесу своме сину Радовану, који себи као задатак поставља да у новом времену расветли, колико је то могуће, шта се то кобне године Брозовог раскида са Стаљином догодило његовим најближима. Радован, и сам већ човек у озбиљним годинама, при крају животног пута, са амстердамском адресом и београдским домом, средовечном ћерком која јесте и није ту, те одраслим унуцима у Италији, тражећи делове једне целине, склапа у корице

имагинарног швапског нотеса и причу о осталим члановима своје породице.

У породичном стану у самом срцу Београда, у Крунској улици, Радован Круљ маја месеца 2015. сведочи о протеклом времену, које је у породичну гробницу у Стоцу у Херцеговини, у којој почивају и „трговци свилом и кадифом, из времена Републике Дубровник, који су градили гробницу”, преселило како његове претке и родитеље, тако и његову супругу. Породично стабло које више не даје плодове сагледано је са свешћу да је сећање нужна људска потреба, попут ваздуха, воде и хране, а да је време измишљена категорија, чијег је протока само човек свестан.

Историја, конструкција коју увек склапају по својим аршинима победници, неодржива је као реалитет ако се не самери са издвојеним појединцем као мерном јединицом. Оно што се догодило нашим прецима, да се не понови нашим потомцима, мора бити документовано и схваћено. Уз нестали швапски нотес, који је „у време зликовачког бомбардовања Србије 1999. изгорео или су се папири разлетели по улици, када је вођена ракета грунула кроз прозор у зграду полицијске управе”, у пару иде сачувана „руска”, односно комесарска торба, и у њој пронађено писмо деветнаестогодишње девојке Вере, која је страдала као добровољна болничарка на Сремском фронту, још једном идеолошком стратишту српске младости. Упоришна места и датуми наше тужне двадесетовековне историје само се нижу. Судбина стрица Миладина, којег је видовданског јутра 1948. прогутала магла у коју су га одвукли људи у црним кожним мантилима, самерена је и са судбином баке Љубице, превремено пензионисане учитељице, која је на Васкршње јутро 1944, са плетеном корпом у рукама и младим ротквицама, луком и граном јоргована у њој, по повратку са Каленић пијаце, страдала у савезничком бомбардовању Београда. Такође, и њен супруг Јеврем, аустроугарски логораш из Великог рата, који је остао богаљ у леву руку у логору у Араду, а којем је нова власт по ослобођењу реквирирала радњу у Балканској улици, прогласивши га буржујем на папиру, а још више родитељи Томислав и Косана, питоми бачки Срби које су Хортијевци гурнули под дунавски лед у рацијама око Новог Сада у зиму 1942. године, у овом делу сведоче о зверствима око нас, којима идеолошки предзнак не смета да имају, готово увек, исту примарну жртву.

У роману који почиње и завршава музичким кутијама, које се поправљају док има ко да их поправи, круг се затвара уз песму Екатарине Велике „Ти си сав мој бол”, поручујући нам да ако и има лека, не сме бити заборава, односно да неко увек треба да се стара да оно што треба да се упамти, буде и речено, написано, насликано или одсвирано. Наратор Радован раније у делу поставља питање, истовремено дајући и одговор: „Ко зна ко ће швапски нотес читати. Па и они који га буду читали, остаће затечени пред питањем колико је смрт део идеологије, а колико је

део низа Бога и природе који играју игру унедоглед.” „Кажу да рукописи не говоре, а кад проговоре, не говоре својим језиком”, истиче Миладин, творац рукописа који је био заплет овог романа. Ратко Дангубић, оживљавајући својим романом више генерација једне српске грађанске породице у нестанку, проговорио је језиком више епоха, преносећи исту поруку. Откривајући садржај најпотреснијих прича, испразнио је јавно „кофер-куфер” једне приватне историје, ускладивши ишчезле гласове нашег какофоничног 20. века да још једном посведоче јасну поруку о насушној потреби сећања.

Др Срђан В. ОРСИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
srdjanorsic@gmail.com

ДУБОКИ ИНТЕРПРЕТАТИВНИ ПРОДОРИ У СВИЈЕТ АНДРИЋЕВОГ ДЈЕЛА

Бранко Милановић, *Књиџа о Андрићу*, прир. Душко Певуља, Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, Бања Лука 2019

Интересовања академика и дугогодишњег угледног универзитетског професора Бранка Милановића (1930–2011) за личност и књижевно дјело Иве Андрића (1892–1975) трајала су дуже од четири деценије, а датирају још од 1956. године, када је завршио студије Историје јужнословенских књижевности и српскохрватског језика на Филозофском факултету Свеучилишта у Загребу, а поготово у годинама које су услиједиле након тога, када је 1962. године на истом факултету одбранио докторску дисертацију „Андрићева есејистика и његово књижевно дјело”. Прву расправу о Андрићевом дјелу објавио је у бањалучком часопису *Пушеви* 1962. године под насловом „Андрићев књижевни почеци”, а последњу расправу о Андрићевом дјелу објавио је 1995. године у бањалучком *Гласу српском* под насловом „Одједи рата у хроникама Андрићевим”. У том стваралачком међувремену, које је било испуњено универзитетском каријером у Сарајеву (1962–1992), Новом Саду (1993–1995) и Бањој Луци (1995–2009), као и бројним другим истраживачким пословима посвећеним дјелима истакнутих писаца, попут Петра Кочића, Светозара Ћоровића, Алексе Шантића и других, Милановић је написао укупно осамнаест текстова о Иви Андрићу. Само пет текстова је раније објављено у неким Милановићевим књигама, а преосталих тринаест